

כה. ההבדל בין נסים לבין חוקי הטבע

וכבר נודע שאנחנו נברח מאוד משינוי סדר בראשית. ואמנם יטעה כל מי שיטעה ממי שקדם או יתאחר (שפירושו את הפסוקים כפשוטם על שינויים קבועים בטבע המציאות) להיותם בלתי מבדילים בין העניינים הנוהגים "מנהג המופת" – והם אשר לא יעמדו כלל ולא יתקיימו, ואמנם היו מפני הצורך³⁷ או לאמת נבואה³⁸; ובין העניינים הטבעיים הנמשכים תמיד שהם "מנהגו של עולם" אשר יבארו זיכרונם לברכה ויאמרו תמיד (ע"ז נד, ב): "עולם כמנהגו נוהג!" ואמרו (ברכות ס, א): "אין מזכירים מעשה נסים", ואמר שלמה (קהלת ג, יד): "כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים³⁹ הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם, עָלְיוֹ אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לְגָרֵעַ". הנה כבר התבאר שהעניינים הטבעיים נמשכים תמיד על מנהגיהם, וכבר ביארנו גם כן זה ב"מורה הנבוכים", בדברינו בחידוש העולם.

כו. הסיבה שהרמב"ם האריך בענייני העולם הבא ולא בעניין תחיית המתים

ויראה שאשר הביא אלו האנשים לטעות ולספק בדברינו בתחיית המתים, היותנו מאריכים בסיפור העולם הבא⁴⁰, ולבאר מאמרים אמיתיים, ולזכור כל דברי הנביאים

הערות – ילמד ענויים דרכו

37 ה' יסודי התורה ח, א: "כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאו... היה צריך להשקיע את המצריים – קרע את הים והצילין בתוכו, צרכנו למזון – הוריד לנו את המן, צמאו – בקע להן את האבן, כפרו בו עדת קרח – בלעה אותן הארץ, וכן שאר כל האותות..."

38 מו"נ ב, כח: "שלמה... תירץ את מה שמשנתנה באומרו בסיומו של הפסוק: 'והאלוהים עשה שייראו מלפניו' – וכוונתו לעשיית הנסים".

39 זו הסיבה לכך שחוקי הטבע לא ישתנו – הם מעשה ה' והם שלמים. וז'ל במו"נ ב, כח: "שלמה ציין שמעשים אלה של האלוה, כלומר העולם ומה שבו, קבועים ועומדים בטבעם לנצח אף על פי שנעשו. הוא אמר: 'כי כל אשר יעשה האלוהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע'. הרי שהודיע בפסוק זה שהעולם מעשה האלוה ושהוא נצחי. והוא נתן גם את הטעם לנצחיותו, והוא דברו 'עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע', כי זה הטעם לכך שהוא יהיה לעולם, כאילו אמר שדבר משנים אותו אין משנים אותו אלא בגלל חיסרון שבו כדי שיושלם, או כדי לגרוע תוספת שאין צורך בה, ואילו מעשי האלוה, מכיוון שהם בתכלית השלמות ואין אפשרות בהם תוספת ולא חיסרון קיימים (הם) ועומדים בהכרח כפי שהם, שכן אין מניע שישתנו... מה שהזכיר את שלמות מעשי האלוה ושאינו שום אפשרות להוסיף עליהם או לגרוע מהם, את זאת כבר ציין במפורש אדון החכמים באומרו: 'הצור – תמים פעלו' וכוונתו שמעשיו כולם, כלומר ברואיו, בתכלית השלמות, אין חיסרון פוגם בהם כלל, ואין בהם עודף ולא דבר שאין בו צורך".

40 נראה שהרמב"ם הפיק לקחים מעניין זה. שהרי במורה נבוכים ביקש הרמב"ם להוכיח את האמונה במציאות ה' באופן מנותק משאלת חידוש העולם או קדמותו, ועל כן הוכיח את מציאות ה' גם על צד הקדמות. ובכך היו כאלו שהיו עלולים לטעון שהוא מסתפק בחידוש, זאת למרות דבריו המוחלטים בהמשך המורה (חלק ב יג; כד; כה; לא). על כן הוסיף דגש בפירושו המשנה בהקדמה לחלק, לאחר שכתב את המורה: "ודע, כי היסוד הגדול של תורת משה רבינו הוא היות העולם

מסלול 1: יום ד לפרשת ויקרא (פקודי)

מסלול 2: יום א לפרשת ויקרא (פקודי)

והחכמים המורים עליו, וכשזכרנו בתחיית המתים - זכרנום בדברים מועטים ואמרנו שתחיית המתים פינה אמיתית.

והביא אל זה שני דברים:

האחד מהם - שכל חיבורינו אמנם הם קב ונקי, אין כוונתנו להגדיל גוף הספרים, ולא לכלות הזמן במה שלא יביא אל תועלת. ולזה כשנפרש לא נפרש אלא מה שצריך לפירוש ובשיעור שיוכר לבד, וכשנחבר לא נחבר רק קיצור העניינים; והדבר השני - שההארכה אמנם תהיה בציור עניין נעלם, עד שישלם ציורו או שהביא ראייה על אמיתתו. וזה צריך אליו בשלושה מיני החכמות, רצוני לומר: התלמודי, והטבעי, והאלוהי. כי הרבה פעמים יעלם בהן עניין וירחק ציורו עד שיפורשו גדריו פירוש מספיק. ופעמים יצטרך העניין המצויר אל ראיות רבות עד שיתאמת מה שתבוקש אמיתתו.

אמנם דברי המופתים (=נסים) - לא יעלם ציור מה שיזכור מהם ולא יכבד (=הנס אינו דבר עמוק להבנה בשכל, אלא רק אינו מנהג העולם), ואי אפשר להביא ראייה על אמיתת מה שכבר בא, או מה שהבטיחו בו. אבל יראום בחושים או יקובל ממי שכבר ראם. ומפני זה נפרש העולם הבא ונבארהו להעלמו ולהיותו עניין אשר בטבע מנהגו של עולם, כלומר - השארות הנפש. אמנם, תחיית המתים הוא אחד מהמופתים ומבואר מאוד שעניינו מובן, ואין שם אלא להאמין בו לבד, כמו שבאתנו ההגדה האמיתית, והוא עניין יוצא חוץ לטבע המציאות, ואין ראייה עליו מצד העיון, ואמנם ינהג מנהג הנפלאות כולם ויקובל, אין שם זולת זה. ומה היה אפשר לנו לומר בו או להאריך? התחשוב שהמבוקש ממנו אצל אלו, שאדרוש בחיבורי הדרשות שבאו בזה העניין וההגדות ההן. וזה יותר ראוי לזולתנו, כפי כוונת מה שיחבר בו (להאריך בכתיבת הספרים, שיצאו עבי כרס). אתם, עדת המעיינים בחיבורנו, כבר ידעתם שאני לעולם נוטה לחסר המחלוקת והוויכוחים, ולו היה אפשר לי לשית התלמוד כולו בפרק אחד לא הייתי משים אותו בשנים. ואיך יבוקש ממני זיכרון הדרשות וההגדות והן נמצאות במקומותן, ויקרא שם, ומה תועלת לכפלן ונאמר שאנחנו חיברנו?

הערות - ילמד ענוים דרכו

מחודש, יצרו ה' ובראו אחר ההעדר המוחלט. וזה שתראה שאני סובב סביב עניין קדמות העולם לפי דעת הפילוסופים הוא כדי שיהא המופת מוחלט על מציאותו יתעלה כמו שביארתי וביררתי במורה".

מסלול 1: יום ד לפרשת ויקרא (פקודי)

מסלול 2: יום א לפרשת ויקרא (פקודי)

כז. שתי תועלות למאמר זה על מנת שלא תהיה בו חזרת דברים בלבד

וכאשר הגענו מזה המאמר אל זה המקום, והיא היתה תכלית הכונה בו, וראינוהו חסר התועלת לגמרי, מפני שאינו כולל רק כפל מה שנזכר כבר בפירוש המשנה ובחיבור ותוספת ביאור לכל מעט תבונה או הורס (=מתפרץ להקשות מבלי להמתין ולהתבונן, כמו "אל יתרוס לראות"), ראינו שלא נניחנה ריקה מחידוש תועלת ושנדבר על שתי שאלות ראויות בזה העניין:

האחת מהן - לבאר עניין אלו הפסוקים הרבים מאוד הנמצאים במקרא, המורים הוראה ברורה שלא תסבול פירוש בהרחקת תחיית המתים כאומרו: "אם ימות גבר - הַיְחִיָּה?" (איוב יד, ד) ואומרו: "כִּלְהַ עֲנֵן וַיִּלֶּךְ, כִּן יוֹרֵד שְׁאוּל לֹא יַעֲלֶה" (שם ז, ט), "בְּטָרִם אֵלֶיךָ וְלֹא אָשׁוּב" (שם י, כא), וזה בספר איוב הרבה. ואמר חזקיהו (ישעיהו לח, יח-יט): "לֹא יִשְׁכְּרוּ יוֹרְדֵי בּוֹר אֶל אֲמַתָּךְ. חַי חַי הוּא יוֹדֵךְ כְּמוֹנֵי הַיּוֹם". זאת ראייה שיורדי בור הם המתים. ונאמר גם כן: "כִּי מוֹת נְמוֹת וְכַמֵּים הַנְּגָרִים אֲרָצָה אֲשֶׁר לֹא יֵאָסְפוּ" (ש"ב יד, ד), "הַלְמִתִּים תַּעֲשֶׂה פֶלֶא אִם רְפָאִים יְקוּמוּ?" (תהלים פח, יא), ונאמר (תהלים עח, לט): "רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב". וכשתחפש פסוקי המקרא כולם, תמצאם מרחיקים תחיית המתים בכלל, רק פסוקי ישעיהו, ועם קצת התבוננות יתבאר שהוא מסופק, אם הוא משל או אמת. ומה שבא מן הפסוק הנגלה לדניאל (יב, ב): "וְרַבִּים מִיְשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפְרָיִם יִקְיֻצּוּ", ואמר (שם יג): "וְתִנּוּחַ וְתַעֲמֵד לְגִרְלֶךָ לְקֶץ הַיָּמִין", זה גם כן מה שחייב לבני אדם המבוכה הגדולה: קצתם הסתפק בהם תחיית המתים ספק גדול, ומקצת המאמינים לזאת הפינה הוצרכו לפרש כל פסוק מהפסוקים המבוארים פירושים רחוקים מאוד לקבלם.

והשאלה השנית - היות התורה בלתי זוכרת זאת הפינה כלל, לא ברמיזה ואף כי בכיבור, ואם אי אפשר מבלתי שיאמר שיש בתורה רמיזות לזאת הפינה ויאמרו הדברים ההם אשר זכרום באומרו (סנהדרין צא, ב): "מניין לתחיית המתים מן התורה?" תכליתה אומר שיאמר שהם רמזים נסתרים, וכל שכן בהיות החכמים החולקים בהם. ותהיה זאת השאלה השנית: למה לא זכר את זה בגלוי ובכיבור שלא יסבול פירוש? אבל נזכר, לפי דברי החושב, כמי שירצה שיסתתר לאמר דבר וירצה לסותמו.

שאלות מנחות:

- ✦ מה נקרא בלשון הרמב"ם "מעשה אלוהים" - הנס או חוקי הטבע?
- ✦ מה מטרת עשיית הנסים, ומדוע הם לא יתמידו?

מסלול 1: יום ד לפרשת ויקרא (פקודי)

מסלול 2: יום א לפרשת ויקרא (פקודי)

- ✦ מדוע בלתי אפשרי שחוקי הטבע ישתנו לעולם? מדוע שינוי סדרי בראשית בקביעות נתפס בעיני הרמב"ם כפגיעה בה?
- ✦ מדוע השארות הנפש, שהיא דבר טבעי באדם, צריכה ראיות ובירור לימודי מעמיק, ואילו תחיית המתים, שהיא מעשה נסים, אין שייך בה לימוד מעמיק וראיות?
- ✦ הרמב"ם באיגרת תימן כותב שיש לספר את מעמד הר סיני לבנים ולחזור ולדבר עליו בכל כינוס ציבורי, כיוון שהוא "קוטב הדת". הרי שגם דבר שאינו "עמוק" ולא שייך בו ראיות, חשוב לדבר עליו, כי הנוכחות שלו בשיח הציבורי מחזקת את האמונה בו. מדוע אם כן לא ראה חשיבות בדיבור על תחיית המתים ובחזיון נוכחות האמונה בה בקרב ההמון?⁴¹ האם יש הבדל בין כתיבה לדיבור?

הערות - ילמד ענוים דרכו

41 נראה שמעמד הר סיני הוא יסוד אמונה ועליו מבוססת המחויבות לתורת משה ושהיא לא תשתנה. ואילו תחיית המתים היא אמונה אמיתית אך לא בה תלויה הדת. אולם באמת האמונה בנסים היא בהחלט יסוד בדת, אלא שתחיית המתים אינה הדבר היחידי המבסס את האמונה בנסים, שהרי יציאת מצרים מדוברת רבות בשיח היהודי. אלא שאז חוזרת השאלה: למה נבחרה דווקא תחיית המתים לייצג את האמונה בנסים ולא יציאת מצרים? לרמב"ם לא היה מה לדבר על תחיית המתים כי הוא רוקן אותה מתוכן יחודי-נצחי, וזה הקושי שבשיטתו.

מסלול 1: יום ד לפרשת ויקרא (פקודי)

מסלול 2: יום א לפרשת ויקרא (פקודי)